

РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРНОПІЛЛЯ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Успішне здійснення економічних реформ неможливе без цілеспрямованого управління формуванням ефективним використанням трудового потенціалу на всіх рівнях. Його важливими складовими є оптимізація демографічних процесів, забезпечення розвитку і збереження трудових ресурсів, запобігання вивільненню робочої сили, створення нових робочих місць, ефективний соціальних захист населення. Особливої уваги заслуговують нині регіони з депресивним характером економіки, депопуляцію населення, зокрема в сільській місцевості, низькими темпами розвитку соціальної інфраструктури, відставанням соціальних стандартів. Така ситуація характерна для Тернопільської області, що вимагає уваги як з боку держави, так і науковців і фахівців для вироблення дієвих пропозицій щодо поліпшення демографічної ситуації, оптимізації структури зайнятості, пропозиції робочих місць на ринку праці, підготовки кваліфікованих кадрів, поліпшення умов праці і її оплати, гарантування населенню соціальних стандартів.

Особливості сучасної демографічної ситуації в регіоні. Сьогодні Україна переживає надзвичайну за руйнівною силою та далекими наслідками демографічну кризу, яку експерти називають безпрецедентною в мирний час. Криза зачепила усі регіони, в тому числі й Тернопілля. На відміну від загальноукраїнських показників чисельності населення, які ще у шістдесятих роках досягли свого довоєнного рівня, кількість населення Тернопільської області за весь післявоєнний час залишається нижчою від рівня 1940 р. Процес депопуляції (скорочення чисельності населення) обумовлений низкою причин: зниженням народжуваності; збільшенням рівня смертності; від'ємним сальдо міграції (різниці між еміграцією та імміграцією).

Спад показників народжуваності почався в області ще на початку 60-х років минулого сторіччя і тривав до 2001 року. За останнє десятиріччя ситуація покращилась. Чи стало це наслідком продуманої державної соціально-економічної та демографічної політики? Якщо й так, то не надто суттєво. Зростання народжуваності за останні роки сталася за рахунок її високого рівня на початку 80-х років ХХ ст. Тобто, основною причиною є збільшення кількості жінок найпродуктивнішого віку – 20-30 років.

У чому криються основні причини вищезазначених процесів, пов'язаних із спадом народжуваності? На думку українських вчених, одним з основних чинників посилення несприятливих демографічних тенденцій в Україні і Тернопільській області зокрема, є те, що відтворення населення не забезпечується економічно. Однак, як показує міжнародний досвід, посилення матеріального заохочення, хоч і впливає на збільшення народжуваності, однак не суттєво і, як правило, не на тривалий час.

Важливу роль у зниженні народжуваності в області відіграють й інші чинники, серед яких психологічні та соціальні. Зокрема, рівень народжуваності залежить від виховання, освіти, релігійних переконань тощо. Крім цього, слід зауважити, що коли низька народжуваність зберігається в країні протягом тривалого періоду часу, репродуктивні установки населення, як правило, змінюються. У результаті люди вже прагнуть мати менше дітей або надають перевагу бездітності.

Демографічні наслідки зниження народжуваності полягають у старінні населення і, відповідно, зменшення частки жінок репродуктивного віку (15-49). При цьому, в цій віковій групі збільшується частка жінок старшого віку з інтенсивністю народжуваності значно нижчою, ніж у жінок віком до 35 років. Це також зменшує рівень народжуваності. Соціально-демографічні наслідки зниження народжуваності полягають в тому, що масове поширення малодітних сімей в певній мірі викликає збільшення числа розлучень, оскільки малодітність, а тим більше бездітність не сприяють сталості шлюбів.

Особливої уваги заслуговують економічні наслідки зменшення народжуваності. Впливаючи на загальну чисельність населення, народжуваність знижує потенційну робочу силу та рівень споживання продукції.

Високий рівень смертності є одним з головних чинників природного скорочення населення. Щороку в області помирає близько 16 тис. осіб. Сучасна кількість робочої сили залежить насамперед від смертності населення працездатного віку. Значний рівень такої смертності негативно впливає на економіку. Адже втрачена таким чином робоча сила не тільки зменшує обсяги трудового потенціалу, але й збільшує економічне та демографічне навантаження на нього. Найбільші темпи росту смертності в області спостерігаються у вікових групах від 35 до 59 років. Особливо це стосується чоловіків. Ці зрушення значною мірою зв'язані з загостренням “зовнішніх причин” смертності (нещасні випадки, отруєння, травми, убивства і самогубства). Як результат – достатньо низька середня очікувана тривалість життя при народженні, особливо для чоловіків – 66,6 років. Цей показник, хоч і дещо вищий за середньо український, але 10-15 роками поступається аналогічному в економічно розвинутих країнах.

До факторів, які викликають складну ситуацію щодо смертності населення області можна віднести:

1. Безкоштовна охорона здоров'я не здатна забезпечити гідний рівень медичного обслуговування. Платна медицина, доступна незначній частині населення, але й вона не гарантує якісного обслуговування.

2. Невисокий рівень гігієнічної культури і поведінки самозбереження населення, що істотно відрізняє нас від західних країн. Це одна з причин, яка не дозволяє нам переймати соціальні технології охорони здоров'я розвинутих країн, і, перш за все, запозичити соціальні програми профілактики захворювань.

3. Низький рівень життя значної частини населення області створює сприятливі умови для відродження в структурі причин смертності і захворюваності таких зниклих було причин, як інфекційні і шлункові захворювання, зниження імунітету, особливо у дітей і молоді.

4. Стрес та напруженість, відсутність безпеки в завтрашньому дні, викликані фінансово-економічними кризами, проявились у зростанні смертності, пов'язаної із вживанням алкоголю та палінням; від туберкульозу і самогубств.

5. Невисока якість харчування, незважаючи на високу насиченість ринку продовольчими товарами. Звідси ослаблення імунних функцій, анемія у вагітних жінок, падіння ваги в призовників, зменшення фізичних параметрів немовляти.

6. Високий рівень безробіття, який негативно позначається на рівні життя та неможливості повноцінно подбати про своє здоров'я.

Зниження народжуваності та висока смертність населення працездатного віку негативно позначається на статеві-віковій структурі населення Тернопільської області – відбувається старіння населення. Наслідки цього процесу поки що не надто відчутні. Співвідношення між населенням до працездатного, працездатного та після працездатного віку на даний час складає 17,1% – 59,2% – 23,7%. Порівняно з 1989 роком, коли ці показники склали 23,6% – 52,8% – 23,6% відповідно, суттєво зменшилась лише частка осіб до працездатного віку. Частка пенсіонерів суттєво не зросла. Але в найближчі 10 років за межі працездатного віку має вийти значна кількість населення, яка народжена в середині 50-их, початку 60-их років минулого сторіччя, під час післявоєнного «бебі буму». Одночасно у межі працездатного віку вступить незначна частина населення, народжена в 90-ті роки, під час спаду народжуваності. За прогнозами, вже у 2025 році співвідношення між особами до працездатного, працездатного та після працездатного віку в Тернопільській області може становити 16,5% – 50,0% – 33,5%. Це безумовно позначиться на багатьох сферах життя регіону.

Серед позитивних наслідків слід відзначити те, що спаде напруга на ринку праці через скорочення пропозиції робочої сили. До негативних слід віднести, по-перше, зниження пропозиції як такої, що може викликати дефіцит працівників низки професій. По-друге, зростання кількості пенсіонерів призведе до значного навантаження на працездатне

населення, і в свою чергу на пенсійний фонд. Вже зараз Пенсійний фонд має дефіцит, надалі ця ситуація може вкрай ускладнитись.

Пенсійна реформа, перша частина якої проведена в Україні та пов'язана з прийняттям Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», лише частково може покращити ситуацію. Тому прагнення керівництва країни збільшити вік виходу на пенсію для жінок з 55 до 60 років, з позиції демографічних реалій майбутнього країни, є не просо виправданими, але й гостро необхідними.

Проведення заходів демографічної політики щодо виправлення ситуації не повинне носити характер компанії. Це тривалий процес, що передбачає відродження культури, авторитету родини, збереження наявного людського ресурсу, насамперед дітей. Що говорити про підвищення народжуваності, якщо не можемо зберегти і виростити вже наявне покоління. Необхідна розробка та наполегливе проведення в життя програми ліквідації безпритульності, повернення суспільству дітей, які залишилися без батьків, що потрапили в кримінальне середовище.

Серед цілей сучасної демографічної політики України пріоритетним також повинно стати зниження дуже високого рівня смертності населення, поліпшення його здоров'я, підтримка життєздатності дітей і дорослих, підвищення тривалості життя. Щодо можливих шляхів покращення ситуації, то, при обмежених фінансових можливостях, а також занепаді системи соціального захисту основна увага і підтримка повинна бути спрямована на вирішення проблем, що безпосередньо впливають на рівень захворюваності і смертності населення і, зокрема, дітей та жінок.

У зв'язку з цим необхідно реформувати систему охорони здоров'я, на якій негативно позначилися зміни соціально-економічних умов, а також збільшити асигнування на розвиток цієї сфери. Тим більше, що в умовах стрімкого старіння населення потреба в коштах на охорону здоров'я та соціальне забезпечення осіб похилого віку постійно зростає. У першу чергу необхідно запроваджувати страхову медицину.

Зайнятість населення: сучасний стан і тенденції розвитку. Рівень зайнятості населення Тернопільської області становить 53%. За останнє десятиріччя зміна чисельності зайнятого населення в області була незначною. Спочатку чисельність зайнятих дещо скоротилася – на 35,3 тис. осіб (з 409,4 тис. осіб у 2000 р., до 374,1 тис. у 2003 р.), проте, вже у 2005 році їх кількість перевищила показник 2000 р.. В минулому році в Тернопільській області категорії зайнятого населення відповідало 422,1 тис. осіб.

У структурі зайнятого населення переважають особи працездатного віку. На цю вікову категорію зайнятих громадян припадає 90% (380 тис. осіб) і лише 10% становлять особи старші працездатного віку. У статевій структурі серед жінок, старших працездатного віку, було понад 14%, коли серед чоловіків лише близько 5%. Зміни пенсійного законодавства дещо скоригували цей показник: підвищення верхньої межі працездатного віку для жінок збільшило частку осіб працездатного віку. Така поправка доволі суттєва, оскільки частка жінок у статевій структурі зайнятих (49%) практично тотожна частці чоловіків (51%).

Цікавим і необхідним для розробки середньо і довгострокових прогнозів є аналіз зайнятості населення регіону за віковими критеріями. Найвищі рівні трудової активності демонструють особи у 30-50 річному віці. Так з усього населення області у віці 35-39 років $\frac{3}{4}$ його зайняті у суспільному виробництві, а у вікових категоріях 30-34 і 40-49 років частка зайнятих становить майже 70%. З іншого боку, неабияке занепокоєння викликає стан зайнятості осіб молодих вікових категорій. Якщо у віці до 24 років рівень зайнятості традиційно низький (33% від загальної кількості населення цього віку в області), то показник 57% для вікової групи 25-29 років відбиває чи не примарні можливості працевлаштування. Більшою мірою це стосується випускників вищих навчальних закладів, які поневіряються кілька років до поки не знайдуть першого місця прикладання своєї праці, знань і вмінь. І доволі часто ці знання і вміння через тривалу незайнятість втрачають цінність як для їх носія так і для роботодавця. Реформування пенсійної системи, а найперше підняття віку виходу на пенсію вибудовуватиме перед нинішніми випускниками ще більші перепони на шляху до власної кар'єри. Не ставлячи наразі під сумнів необхідність підняття пенсійного віку, а це

практика більшості розвинутих країн (Німеччина та Іспанія наприкінці минулого року підвищили пенсійний вік з 65 до 67 років, Франція – з 60 до 62 років), ми схилиємося до думки, що такий крок доцільно було б запроваджувати в умовах стрімкого економічного зростання, коли вкрай відчувається нестача робочих рук.

Процеси поєднання працездатного населення із засобами виробництва, а відтак переважно аграрна спрямованість господарства Тернопільської області зумовлює переважання сільської зайнятості. На сільську місцевість припадає майже 60% всіх зайнятих, проте тут треба зробити деякі уточнення. З одного боку сільську зайнятість не можна ідентифікувати виключно як таку, що пов'язана з сільським господарством. Агросфера – система значно ширша і охоплює, попри сільгоспвиробництво, і сферу обслуговування, міні виробництва, мікропідприємства, цехи, які розташовані в селах, різні види самозайнятості сільських жителів. З іншого боку, значна частка, тих, хто постійно мешкає в сільській місцевості, працюють у містах. Особливо це стосується сільських населених пунктів-супутників міських поселень. До того ж, є й деяка умовність такого поділу – за останні два десятиліття багато міських жителів отримали ділянки під забудову у приміських зонах, поселилися там, хоча й зареєстровані у місті. Подібні ж явища характерні й жителям сільської місцевості.

Агропромислова спрямованість господарства Тернопільщини зумовлює традиційне переважання частки зайнятих у сільському господарстві. У цій сфері, а також мисливському, лісовому і рибному господарствах (так званий первинний сектор економіки, який разом з добувною промисловістю забезпечують інші галузі сировинними ресурсами) працювали у минулому році більше 110 тис. осіб, що становило 26% всіх зайнятих. Порівняно з 2005 роком відбулося скорочення зайнятих в галузі на 36 тис. осіб. Занепад сільського господарства, розпад колективних форм виробництва на селі, поширення зайнятості у підсобних господарствах і невиробничій сфері, а також зростання міграційних потоків за кордон призвели й до скорочення кількості найманих працівників у галузях первинного сектора. Їх частка скоротилася в 6 разів (4,2% нині проти 26,% у 2000 р.). Зважаючи на стійку негативну тенденцію щодо скорочення найманих працівників у промисловості (15,6% у 2000 р. та 9% у 2010 р.), напрашується висновок про глибокий економічний занепад господарства області. Важкі часи переживає будівельна галузь, в якій з кінця 2008 року спостерігається скорочення зайнятих. Кризові явища в економіці, погіршення купівельної спроможності, призупинення кредитування і зростання цін змусили заморозити будівництво багатьох об'єктів. Це, в свою чергу, відбилося на кількості операцій з нерухомим майном, скороченні тут кількості зайнятих, хоча до періоду кризи продаж нерухомого майна була однією із найуспішніших сфер економіки регіону.

Стабільною за цей же період залишається зайнятість у галузях державного сектора економіки – освіті, охороні здоров'я і соціальному забезпеченні – зміни в межах +1%. Проте, на 14% зросла зайнятість в органах державного управління (з 21,0 до 24,5 тис. осіб), незважаючи на постійну декларацію і заходи щодо скорочення держапарату з боку центральної влади.

Найпривабливішими, з точки зору вкладання інвестицій в створення нових робочих місць, стали галузі торгівлі, автосервісу, з виробництва побутових товарів і предметів особистого вжитку, об'єкти готельно-ресторанного бізнесу. Дещо менше, але зростає зайнятість на транспорті і зв'язку, у фінансовій сфері та наданні бізнес консультаційних послуг. Ще варто звернути увагу на один цікавий аспект цих видів діяльності. Їх по праву можна назвати молодими. Як у прямому розумінні, бо фінанси, торгівля і сервісне обслуговування це нові види діяльності, які почали формуватися як елементи ринкової інфраструктури, і є доволі молодими галузями, так і в переносному змісті. У структурі зайнятих в цих сферах половина з усіх, а той більше (55,4 у фінансовому секторі) це молоді люди віком до 35 років.

Попри усі наявні проблеми у сфері зайнятості негайного вирішення потребують питання легалізації тіньової зайнятості. Часто підприємці ухиляються від сплати податків, використовують працю громадян без належного оформлення трудових відносин та виплачували нелегальну заробітну плату “в конвертах”.

З іншого боку одними репресивними методами справі не зарадиш. Щоб легалізувати цей сектор треба добре розуміти його природу і причини існування. Оцінка масштабів неформальної економіки та зайнятості – одне з найскладніших завдань. За офіційними даними Мінекономіки частка тіньового сектора в Україні становить 32%. Незалежні ж експерти піднімають цей показник до 45-60% ВВП. Слід зауважити, що й у високо розвинутих країнах його частка у ВВП теж доволі значна: Данія – 7%, США і Норвегія – по 11%, Німеччина – 12%, Бельгія та Іспанія – по 14%, Італія – 16%. Незаперечними лідерами рейтингу є Індія – 45%, Перу – 38%, Мексика – 35% і Україна [Контракти, №8, 2009. – С.8.]. Головне що переслідує тіньовий сектор – це мінімізація податків. Існує залежність між величиною податкового тягаря і рівнем тінізації, особливо якщо високі податки усугубляються складністю їх адміністрування. За цими показниками Україна пасе задніх – 177 місце зі 181 країни у рейтингу МВФ.

Ще за часів планової радянської економіки існувало підпільне виробництво, а за роки ринкових реформ безліцензійні перевізники, будівельники, виробники продукції і її реалізатори стали звичним явищем. Часто ведуть мову навіть про підпільні шахти і заводи з виробництва паливо-мастильних матеріалів. Є виробництво, то й хтось повинен в ньому бути задіяний. Це породило масштабну «тіньову» зайнятість. Нелегальні будівельні підряди, виروشвання і реалізація продукції власного присадибного господарства, використання робочої сили без необхідного юридичного оформлення, праця покоївок, нянь, гувернанток, сторожів і домашніх кухарів – всього не перерахуєш – все це типове для Тернопільщини.

Там, де держава не може забезпечити стабільного економічного середовища та сприятливого інвестиційного клімату, там, де панує всюдисуща корупція – тіньова економіка зростає. Вона росте і створює нові робочі місця. У цьому – її соціальна роль. Виступаючи важливими джерелом робочих місць сектор виконує функцію соціального амортизатора, який частково гасить соціальні невдоволення (у нашій області ще одним важливим амортизатором стала нелегальна трудова міграція – не тільки за кордон, а й на сезон у східні чи південні області України).

Легалізація тіньової економіки повинна враховувати низку моментів. Застосування жорстких методів боротьби з нею аж до повної ліквідації тут недоречно. Бо чого варта буде сама держава якщо знищить 50-60% всієї своєї економіки? Більше того, не можна враз залишити значну частину людей без засобів до існування. Не можна силовими методами спричинити втрат інвестованих у тіньовий бізнес засобів. Треба пам'ятати і розуміти, що неформальний сектор заснований на власних заощадженнях, що він активно розвивається і, при цьому, не одержує від суспільства і держави жодних субсидій і гарантій.

Важливим є й те, що у структурі тіньової економіки сформувалася своєрідна система підготовки кадрів. І насамкінець – мікропідприємства, організовані в неформальному секторі, є часто першою, початковою ланкою у створенні власної справи, яка в майбутньому може перетворитись і в серйознішу форму підприємництва, а діяльність мікропідприємств дає можливість отримати роботу іншим особам, які не мають її у формальному секторі.

Тому легалізація тіньового сектора, будучи наріжною ціллю подальшого розвитку, повинна йти невпинно, але доволі делікатно. Перехід значної кількості підприємців у тінь і значне вивільнення робочої сили у другій половині 2010 року – результат прийняття Податкового кодексу. Питання не в Кодексі, а в методах надмірно поспішного і насильного його насадження, хоча відповідна роз'яснювальна робота і попередні обговорення його положень дозволили б уникнути різкого суспільного протистояння. Не стільки високі податки, а невизначеність і нерозуміння майбутнього, на фоні зростаючого пресу з боку податкових органів і тотальної корумпованості держави загнала підприємця в тінь. Внесені по тому поправки до податкового законодавства, насамперед повернення спрощеної системи оподаткування і виділення чотирьох категорій «єдиноплатників» хоча й спростило життя малому бізнесу, але завдана перед цим шкода важкопоправима.

Ринок праці і особливості його функціонування. Цілком зрозуміло, що загальний рівень ринкових відносин, як і стан справ на ринку праці, залежить від економічної і політичної ситуації в країні. У зв'язку з цим, треба зазначити, що процеси, які відбуваються в економіці сучасної України, не є тільки негативними наслідками тривалого функціонування

адміністративно-командної системи управління. Це також прямий результат прорахунків в організації і проведенні самої економічної реформи, відсутності належної стратегії з боку відповідних державних структур. Звідси довготривале поглиблення економічної кризи і, як наслідок, – зубожіння переважної більшості населення держави.

Ринок праці Тернопільської області впродовж останніх років формувався в умовах реорганізації і реструктуризації виробництва, зменшення кількості вільних робочих місць та вакантних посад, банкрутства підприємств, хронічних фінансових труднощів.

Характерною особливістю ринку праці Тернопільської області є поступове зростання пропозиції робочої сили і водночас скорочення сфери прикладання праці в галузях господарства. Протягом 2010 року послугами обласної служби зайнятості скористалось понад 56 тисяч незайнятих громадян. За даними Тернопільського обласного центру зайнятості серед незайнятих трудовою діяльністю громадян майже кожен другий (48,2%) займав місця робітників, а кожен четвертий (25,9%) посади службовців та місця, які не потребують спеціальної підготовки.

Зростає кількість зареєстрованих безробітних – вона становить майже 17 тис. осіб, з них 53,1% проживають у сільській місцевості. Із загальної чисельності безробітних більше 20% становили особи, які потребують особливого соціального захисту. Рівень безробіття серед населення віком 15-70 років збільшився в усіх регіонах України і становить в середньому 10,2%. Даний показник в Тернопільській області був більший від середнього рівня безробіття в Україні на 2,2%. Водночас у сусідніх, Хмельницькій, Чернівецькій, Івано-Франківській та Львівській, областях, рівень безробіття становив відповідно 9,5%, 9,4%, 9,0% та 8,5%.

Проблеми у сфері безробіття спричиняються ще й збільшенням тривалості періоду, впродовж якого незайняті громадяни перебувають в стані пошуку роботи, що призводить до втрати їх професійних навичок та деградації. Так, кількість безробітних, які шукють роботу більше одного року становить 26,7% від загальної чисельності безробітних. За віковими групами найвищий рівень безробіття спостерігається серед молоді віком 15-24 років, а найнижчий – серед осіб у віці 50-59 років.

Основними причинами безробіття в області залишаються: вивільнення з економічних причин (у зв'язку з реорганізацією, ліквідацією виробництва, скороченням чисельності або штату працівників); у зв'язку із закінченням терміну дії трудового договору (контракту); звільнення за власним бажанням; неможливість знайти роботу після закінчення навчальних закладів.

Серед безробітних громадян 46,0% мають професійно-технічну освіту, 18 % вищу, 20,7% – базову та неповну вищу. Із загальної кількості безробітних громадян 49,1% раніше займали місця робітників, 32,9% – посади службовців, 18,0% – не мали професійної підготовки.

Вплив на формування сучасного стану ринку праці мали значні обсяги вивільнення працівників. За видами економічної діяльності найбільше було вивільнено з підприємств переробної промисловості – 235 особи (22,9%), державного управління – 203 (19,8%), освіти – 117 (11,4 %) та фінансової діяльності – 105 (10,3%). Незважаючи на скорочення пропозиції робочої сили, попит ще залишається низьким, що зумовлює напругу на ринку праці регіону. Протягом минулого року від 6105 роботодавців Тернопілля отримано інформацію про наявність 35355 вільних робочих місць і вакантних посад. У порівнянні з минулим роком кількість вакансій збільшилась на 2042 або на 6,1%.

Разом з тим, наявні вакансії не зовсім задовольняють вимоги претендентів на їх заповнення. Так, із заявлених вакансій 986 (2,8%) – із заробітною платою, меншою від мінімального розміру (робота неповний робочий день чи тиждень), 13362 вакансії (37,8%) – з мінімальною заробітною платою, 19481 (55,1%) – із заробітною платою, що вища від мінімального розміру, але є нижчою від середньої зарплати по області. Отож, 33829 або 95,7% вакансій були меншими середній розмір по області і лише 1462 (4,1%) – із заробітною платою, більшою від середньої зарплати по області, яка, до речі, тривалий час продовжує залишатись найнижчою в Україні.

За видами економічної діяльності найбільше вакансій у державному управлінні – 20,6%, переробній промисловості – 20%, охороні здоров'я та наданні соціальної допомоги – 13,6% та торгівлі, ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистою вжитку – 12,1%.

Основним споживачами незайнятої робочої сили є приватний сектор економіки,

підприємства та організації якого надали роботу 76,1% громадянам від загальної чисельності тих, хто отримав роботу: кожен третій отримав роботу у сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві, кожен четвертий - у переробній промисловості, кожен сьомий - у торгівлі; ремонті автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Кожен другий в області був працевлаштований на місця робітників, кожен третій на місця, які не потребують спеціальної підготовки, а кожен шостий на посади службовців.

Аналіз ситуації, яка складається на ринку праці регіону, дозволяє зробити висновок про наявні розходження між попитом і пропозицією робочої сили (у вигляді перевищення пропозиції над попитом), що може бути охарактеризоване як незбалансованість. Адже вказана невідповідність не дозволяє забезпечити належну соціальну спрямованість становлення і функціонування ринку праці. Вона не тільки не виступає цілеспрямованим засобом вирішення проблем зайнятості населення, але, навпаки, гальмує вирішення ряду проблем. По-перше, знижується ефективність виробництва у зв'язку із недовикористанням трудового потенціалу певної частини працівників, по-друге, виникають соціальні проблеми, по-третє швидкими темпами зростає безробіття.

Однією з важливих проблем сучасного ринку праці є молодіжне безробіття. Аналіз кон'юнктури ринку праці свідчить про соціальну незахищеність молоді, для якої все ще характерні значні обсяги, рівень і тривалість безробіття. В Україні поки що не сформований ефективний механізм залучення до праці молоді та закріплення її у сфері економічної зайнятості. Це знижує рівень соціальної захищеності молоді, спричиняє недовикористання її трудового і творчого потенціалу, породжує маргіналізацію частки молоді й інші негативні явища. Держава вкладаючи кошти у підготовку спеціалістів за її замовленням, не сприяє працевлаштуванню випускників, а вільні вакантні місця часто займають претенденти, з низьким рівнем фахово-кваліфікаційної підготовки. Тому на державному рівні необхідно визначити оптимальну чисельність підготовки фахівців відповідно до потреб ринку.

Варто відмітити, багато випускників ВНЗ, які не змогли знайти відповідне місце роботи в Україні мігрують до інших країн. Так, частка осіб з вищою освітою становить понад 25 % від загальної чисельності мігрантів. Таким чином, соціально-економічна політика держави орієнтована не на залучення випускників з вищою освітою у суспільно корисну працю, а породжує поневіряння їх закордоном.

У цілому проблема профілактики і запобігання масовому безробіттю серед молоді має не тільки суто економічне, а й психологічне та соціальне підґрунтя, оскільки в разі його масового розгортання можливі дуже негативні наслідки не лише для особистості молодої людини, але й для суспільства загалом.

Українське законодавство, зокрема базовий Закон «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді», гарантує випускникам державних ПТУ та ВНЗ, потреба в яких визначена державним замовленням, надання роботи за фахом не менш як на три роки. Але які служби точно сформулюють державне замовлення на три-п'ять років наперед? Забезпечити всіх випускників роботою за фахом не можуть дозволити собі навіть економічно могутні держави. В Японії, наприклад, традиційною для громадян є вища освіта. Проте лише половина тих, які її здобули, працюють висококваліфікованими робітниками. Мабуть, людина не має вважати трагедією те, що після закінчення ВНЗ довелося працювати робітником. Коли добре платять і є можливість кар'єрного росту – це нормальний життєвий шлях. Але без продуманих зусиль із боку держави змінити тенденції на українському ринку праці буде доволі складно.

Підсумовуючи сказане вище потрібно відзначити, що тенденції демографічного розвитку Тернопілля вимагають від органів державної влади і місцевого самоврядування значної уваги щодо проблем збереження і розвитку трудового потенціалу.

Для покращення демографічної ситуації в області необхідно зосередити увагу на заходах, які сприятимуть зниженню смертності населення, особливо в працездатному віці і збереження трудового потенціалу.

Підвищення рівня зайнятості населення області, зниження безробіття вимагають створення нових робочих місць, вдосконалювати структуру зайнятості населення, зниження рівня «тіньової зайнятості», що в кінцевому рахунку забезпечить ріст рівня життя населення.